

ماشخانه های حماسه

(بالگای به امامه و بانو کشب نامه)

دکتر رقیه مهماندوست

سرشناسه	: مهماندوست کتر، رقیه، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: عاشقانه‌های حماسه (با نگاهی به شاهنامه و باتو گشسب‌نامه) // رقیه مهماندوست؛ ویراستار: مژگان طهماسبی ستوده
مشخصات نشر	: نیشابور: ماهوی خورشید، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۱-۱۷-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۹۹ - ۲۰۴.
موضوع	: فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ ق. شاهنامه -- نقد و تفسیر
موضوع	: Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh -- Criticism and interpretation
موضوع	: باتو گشسب‌نامه -- نقد و تفسیر
موضوع	: منظومه‌های حماسی فارسی -- قرن ۴ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: * -- Epic verse, Persian -- History and criticism -- ۱۰th century
موضوع	: منظومه‌های حماسی فارسی -- قرن ۵ ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	: -- Epic verse, Persian -- History and criticism -- ۱۱th century
رده بندی کنگره	: ۴۴۰۰۰ IR
رده بندی دیویی	: ۱۰۰ فا
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۳۱۹۲

عاشقانه‌های حماسه (با نگاهی به شاهنامه و باتو گشسب‌نامه)
دکتر رقیه مهماندوست

چاپ اول / ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

نمونه خوان: فریدون کارآمد، غزل کارآمد

ویراستار: دکتر مژگان طهماسبی ستوده

طراح جلد: محمد انتظامی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۱-۱۷-۴

ناشر: ماهوی خورشید

ادرس انتشارات: نیشابور خیابان شهید جعفری، تقاطع عدالت و شهید جعفری، ساختمان اربابی، طبقه ی اول

شماره تماس: ۰۹۱۵۱۵۴۴۳۳۸ - ۰۵۱۴۲۳۵۲۷۴۰

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است.

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۳	شعر غنایی
۱۶	شعر حماسی
۲۱	نگاهی به حماسه بانوگشسپ‌نامه
۲۴	علل وجود عاشقانه‌ها در حماسه
۲۷	بررسی مؤلفه‌های غنایی در شاهنامه فردوسی
۳۰	زال و رودابه
۳۷	کاووس و سودابه
۳۹	رستم و تهمنه
۴۲	سهراب و گردآفرید
۴۵	سودابه و سیاوش (عشق ممنوعه)
۴۹	بیژن و منیژه
۵۳	گشتاسپ و کتایون
۵۵	اسکندر و قیدافه
۵۸	اردشیر و گلنار
۶۱	خسرو پرویز و گردیه
۶۲	خسرو و شیرین
۶۶	مادران شاهنامه
۶۹	فرانک مادر فریدون
۷۳	سیندخت مادر رودابه
۷۵	تهمنه مادر سهراب
۷۷	جریره مادر فرود
۷۸	فرنگیس مادر کی خسرو

۸۰	کتابیون مادر اسفندیار
۸۲	همای مادر داراب
۸۶	مرگ از دیدگاه فردوسی
۸۸	سوگ فرزند فردوسی
۸۸	سوگ ایرج
۹۴	سوگ سهراب
۱۰۰	سوگ سیاوش
۱۰۶	سوگ فرود
۱۰۹	سوگ اسفندیار
۱۱۹	سوگ سوفزاد
۱۲۳	سوگ بهرام چربینه
۱۲۵	کشته شدن بهرام چربینه دست قتل
۱۲۶	سوگ خسرو پرویز
۱۲۸	سوگ رستم فرخزاد
۱۳۱	ابزارها
۱۳۱	تخت جمشید
۱۳۲	درفش کاوه
۱۳۴	گرز فریدون
۱۳۵	زره سیاوش
۱۳۵	تازیانه بهرام
۱۳۷	نیزه کی خسرو
۱۳۸	مهره کی خسرو «کی خسرو و چند تا نماد»
۱۳۹	بانوگشسب
۱۴۱	ارتباط عاطفی فرامرز و بانوگشسب
۱۴۸	ارتباط شاه با وزیر
۱۴۸	ارتباط بین پدر و پسر
۱۵۶	خواستگاران بانو
۱۸۰	ذکر ماجراهای عاشقانه
۱۸۲	دل بستن شاهان هند به بانوگشسب
۱۸۲	عاشق شدن شیده بر بانوگشسب
۱۸۲	دل بستن تمرناش بر بانوگشسب

۱۸۲	عاشق شدن پهلوانان ایرانی بر بانو گشسب
۱۸۳	توصیف
۱۸۳	توصیف ویژگی های ظاهری پهلوانان
۱۸۴	توصیف آیین های پهلوانی و سبک زندگی پهلوانان
۱۸۶	هجو و نکوهش
۱۸۶	هجو و نکوهش شخصی
۱۸۷	نیایش و مناجات
۱۸۸	تقاضا و درخواست
۱۸۹	جنبه تعلیمی و اخلاقی
۱۸۹	جنبه شخصی
۱۹۰	جنبه گروهی
۱۹۰	خمریه
۱۹۱	باده نوشی پیش از نبرد
۱۹۱	باده نوشی پس از شکار
۱۹۲	باده نوشی در مجالس بزم
۱۹۲	مفاخره و رجز خوانی
۱۹۴	طنز
۱۹۴	برعکس گوئی
۱۹۵	استفاده از واژگان و عبارت های طنز آمیز
۱۹۷	نتیجه
۲۰۱	منابع و مآخذ

با آن‌که اصولاً حماسه‌ها، از جمله شاهنامه و بانوگشسب‌نامه که مقصود اصلی ما در این کتاب است، محل نبرد و رزم است، اما خالی از عواطف انسانی و عاشقانه‌های دلنشین، نیست و اگر چه در هر دو حماسه حجم اندکی در قیاس با کل کتاب به عاشقانه‌ها اختصاص داده شده، لیکن همان نیز در جذب مخاطب بسیار موثر بوده است. فردوسی نگاهی عمیق به عواطف انسانی دارد و رنگ غنایی در حماسه جاودان او کاملاً مشهود است. اگرچه ادب حماسی با ادب غنایی تفاوت‌هایی دارد، اما در هریک از آن‌ها می‌توان نشانه‌هایی از دیگری یافت. حماسه دنیای نبرد، غرور و رزم است ولی صحنه‌های عاشقانه به زیبایی بسیار در غرور نمایان است. در شاهنامه بیشتر زنان با مهرورزی شایسته، در کنار مردان هستند و راهگشای بسیاری از ناگشودنی‌ها. در گستره ادب فارسی، یکی از مضمون‌های برجسته، حماسه است. پس از شاهنامه فردوسی که در عرصه حماسه-سرایي بی‌همتاست، نازم هم‌چون بانوگشسب‌نامه نیز، در خور اهمیت هستند. «این منظومه روایت جوانی تا ازدواج بانوگشسب است که شخصیت اصلی حماسه به شمار می‌رود و گویی در مرکز دایره‌ای قرار دارد که در پیرامون آن، سانی گاه شکست‌خورده، تحقیر شده و یا خویشانی نه به توانایی خود او حضور دارند.» (کراچی، ۱۳۸۱، شماره ۳۳، ص ۱۷۹) این پهلوان‌بانو، در فرهنگ مردسالار با باورهای مردانه رشد یافته است. بانوگشسب‌نامه از چهار بخش اصلی تشکیل شده است:

۱) به شکار رفتن بانوگشسب و فرامرز و کشتن مهر خیل و نبرد ناآگاهانه با رستم

۲) داستان عشق‌ورزی شیده، پسر افراسیاب به بانوگشسب

۳) خواستگاری سه پادشاه از بانوگشسب

۴) روایت ازدواج گیو با بانوگشسب.

منظور از شعر «غنایی» آن بخش از سروده‌هاست که احساسات و عواطف شخصی را مطرح می‌کند و شاعر با فرصت‌دادن به من فردی، از دغدغه‌های درونی خود سخن می‌گوید. این خواسته‌ها گاهی جنبه شخصی دارند و گاهی فراگیر هستند. «شعر غنایی صیغه اول شخص و زمان حال است، در حالی که حماسه، صیغه سوم شخص و گذشته است.» (ولک و وارن، ۱۳۷۳، ۲۶۲) در شعر فارسی، ادب غنایی به صورت داستان، مرثیه، مناجات، بئالشکوی و گلایه و تغزل در قالب غزل، مثنوی، رباعی، دوبیتی و حتی قصیده تبلور یافته است.

حضور و بروز مضامین غنایی در شعر حماسی باعث می‌شود، جنبه‌های ملموس‌تری از زندگی بشری هویدا شود. «هیچ اثر حماسی، اگرچه به نهایت کمال فنی رسیده باشد، نمی‌تواند از افکار غنایی و غزلی خالی باشد و ما همیشه در بهترین منظومه‌های حماسی جهان آثار بین و آشکاری از افکار و اشعار غنایی می‌یابیم.» (صفا، ۱۳۳۳، ۱۵) شاهنامه سرشار از داستان‌های عاشقانه است. عاشقانه‌هایی که رنگ نجابت در آن دیده می‌شود. لطافت و زیبایی آن بر دل می‌نشیند. دور بودن از آلودگی‌های رایج و روح طراوت و شادی که بر داستان‌های حماسه حاکم است مخاطب را به وجد می‌آورد. در منظومه‌های حماسی جهان آثار عشق و افکار غنایی بسیار دیده می‌شود؛ اما در داستان‌های عاشقانه شاهنامه به دلیل لطف بیان و قدرت وصف فردوسی، جذابیت آن افزوده می‌شود.

سخن گفتن صرف از ندرت، پهلوانی و زد و خوردهای نظامی، با جنبه‌های عاطفی آدمی شاید در تناقض قرار گیرد. بازتاب شاخصه‌های غنایی در این آثار، روح زندگی حقیقی را می‌نمایاند و با این روش، بخش‌های ملموس‌تری از زندگی بشری بازگو می‌شود؛ چراکه «شعر غنایی راستین، همانند هر شعر راسخین دیگر، باید محتوای حقیقی نهاد آدمی را بسراید.» (عبادیان، ۱۳۷۹، ۳۵) خواندن بانوگشسپ‌نامه نشان می‌دهد که شاعر گمنام آن، با استفاده از عنصر عاطفه و احساس، بیش از آن که در اندیشه به دنبال لحظه‌های جنگاوری و نبردهای تن به تن باشد، بیان و تشریح درون پهلوانان را مورد نظر قرار داده است. در نتیجه، این منظومه بیش از آن که حماسی باشد، غنایی است و اگرچه روایت حماسه‌ای دارد، اما در ژرف-ساخت، انعکاس‌دهنده دغدغه‌ها و خواست‌های برآمده از عاطفه و احساس نوع بشر است. «حرکت انواع ادبی از حماسه به ادبی نمایشی و غنایی، در واقع، حرکت از خصلت اسطوره‌ای و جهان شمولی مصالح به درگیری‌های زندگی اجتماعی و خانوادگی است.» (همان: ۳۰) می‌توان گفت حماسه از شعر غنایی پدید آمده و از آن منبث شده است؛ چراکه در اغلب ملت‌ها از ابتدای حیات شان منظومه‌های غنایی و سرودهای فراوانی می‌توان دید و این دلیل تأخر اشعار غنایی بر اشعار حماسی است. به این اعتبار، در کتاب حاضر، مهم‌ترین مؤلفه‌های غنایی و کارکردهای اصلی آن در شاهنامه و منظومه حماسی بانوگشسپ‌نامه بررسی شده است.